

ניתוח הטרפינאציה

מאת

ז. גולדמן

(לרגל גילוי גולגולות מנוחת מהתקופה האלטונית בעכו)

בשעת חפירת תעלת-יבוב ברחוב לוחמי-הגביעות בעכו נתקלו העובדים, בעומק של ארבעה מטרים, בעשרות קברים מתקופות ההלניסטית והרומית. קברים אלה, שנבנו ולא נחצבו, אלא נכרו בקרקע, הם מבית-תקירות גדול, שהייתה קיימת באותו תקופה בעכו עלייד חוף-הים (בעיר החדש של היום ומגפון לה).

מבין השלדים הרבים שנתגלו הגיעה גולגולת אחת למוזיאון העירוני עם סימן ברור של ניתוח ה"טרפינאציה". על קדוקו הגולגולת נראה חור עגול בקוטר של 26 מ"מ (ראה לוח ח'). לא היה כל ספק בדבר, שחור זה נוצר בעקבות ניתוח הגולגולת, היוזע בשם הנג'יל, ולא לריגל מכח, כי לא נתגלו בו שום סימנים של ניפוץ. קצחו היה חד לגמרי, וצורתו הייתה עיגול מושלם.

בדיקה רפואית וצילום-רנטגן, שבוצעו על ידי ד"ר קרפלס וד"ר מטרני, מהמכון הפאטולוגי בארכיאולוגי, הוכיחו, שהגולגולת היא של בוגרת, קרוב לוודאי של אשה, בגיל בין 18 ל-30 שנה, עם חור עגול מצד שמאל לגנגת-גולגולת, שלפי צורתו איןואלא תוצאה של קידוח, שכן אין בו סדקים או שברם אפייניים לכל פגיעה אחרת. אי-אפשר היה לקבוע, אם הקידוח בוצע זמן קצר לפני המוות או לאחריו.¹

כבר בתקופות קדומות נערכו ניתוח-יגולגולות, הן באירופה והן במזרח הקרוב. הם מופיעים לצלפת בקברים ניאוליתיים מן האלף השלישי לפנה"ג, ואך מן האלף השני.

הידיעות שברשותנו על ניתוח-יגולגולות בארץ-ישראל ובאזור הקרוב מועטות הן, לפי שעיה.² פרט לעכו ידועים שלושה מקרים:

א. יריחו. בשנת 1958 נתגלתה על ידי ד"ר קטלין קניון, מנהלת חפירות יריחו, גולגולת עם ארבעה חורי-טרפינאציה עגולים. גולגולת זו נמצאה בקבר מתחילה התקופה הכלנית התיכונה (2000 שנה לפנה"ג, בקדוב), והוא מהווה עד כה את הדוגמה הקדומה ביותר של ניתוח-יגולגולות במזרח הקרוב. באזור העגולת של החורים מתגלמת טכניקה כירורגית, דומה לזו, שהיתה מקובלת בתחום הניאוליתית לצרפת.

1. הנני מביע בזה את תודהי הרבה לד"ר קרפלס ולד"ר מטרני על בדיקת הגולגולת, שהזורה וחווית-דעתם.

Dr. K. P. Oakley, Miss Winifrid, M. A. Brooke, A. Roger Akester and D. R. Brothwell, Contributions on Trepanning or Trehphination in Ancient and Modern Times, *Man*, Vol. LIX, June 1959, pp. 93 ff.

ב. לכ"ש. משלחת ולקומרמרסטון, בהנחתו של ל. סטארקי, חשפה בין השנים 1934–1938 ארבעה חדרים חצובים בסלע של קבורה המונית.³ בכלל 2,000 החלדים שנתגלו היו שניים עם סימנים ברורים של טרפינאציה, אך בניגוד לטכניקת המקובלת ביריחו (של החורמים העגולים) הייתה צורת החורים בלכיש מלכנית. ב��וזות החורים נראו העקבות החדים של פעולות ה"סקפלל". שתי הגולגולות מלכיש הן מתקופת הברזל II, היינו, מהמאה הח' לפסה"ג, בקירוב.

ג. תמנע. בשנת 1956 נחשף עליידי אגף העתיקות כבר ליד תמנע, שנחפרסם על ידי הגב' דניס פרמבר, הממונה על המחקר במרכו האומי למחקר המדע בארכיס, ודר משה דותן מאגף העתיקות.⁴ על קדוקה-הגולגולות של גבר היהת טרפינאציה באזור מלכנית, בדומה לו ש忠诚. ממצאי-הකבר אינם מאפשרים לקבוע בוודאות את זמנו של הקבר, אך יתכן, כי הוא מהמאה הג' לפסה"ג. טכניקת הניתוח המלכני של לכיש עדין הייתה נהוגה בפרק-זמן זה.

معنىין לציין את העובדה, שהטכניקה הכירורגית של התקופה ההלניסטית בעכו הורוות לנוגה של החור העגול של התקופה הניאוליתית באירופה והתקופה הכנענית במזרח הקרוב. יש לראות בה שכול מיכאני לעומת הביצוע הפרימיטיבי יותר בסכין בלבד. הדיווק של החור בגולגולת של עכו הוא מפליא, ואפשר היה לקדחו אלא בתנוחת-רוטאציה של משור עגול קטן (טכניקה כירורגית, שהיא מקובלת עד היום הזה). אך בתקופות הניאוליתית והכנענית ודאי בוצעה פעולה זו על ידי תנועה רוטאי-циונית של כליז'ור או אובסידיאן.

ניתוח-הגולגולת ידוע גם מתרוך הספרות הרפואית הקדומה. הוא נזכר, למשל, אצל היפוקראטוס, הרופא היווני המפורסם מן המאה החמישית והתחלה המאה הרביה עית לפסה"ג. למשל, בפרק על "הפרעות במוח" הוא מציע את הטרפינאציה כאמצעי אחרון במקלה של ה"מניגיטיס" (ה"הידרוצפלוס").⁵

הטרפינאציה ידועה לנו גם כנוגה מגי-מרפא של עמים פרימיטיביים. אפילו בימינו, למשל, במדרביס-אהארה או בפרו.⁶ גלילי-העטם שהוצעו מגולגולות היו נחשים כקמיות מועיליות ביותר. יש לשער, שהחל בתקופות הניאוליתית והכנענית הביעו אמוןנות מוגזמת את הארט לביצוע נתוחיגולגולות נועזים מעין אלה, ובכך התקדימה, بلا יודעם, את מדע-הרפואה של זמננו.

להלן חוות דעתו של ד"ר מטרני:

3. עיין Man, op. cit. p. 95, Pl. Flc : 4. עיין Mlle. Ferembach et M. M. Dothan, A propos d'un crâne trouvé à Timna origine de certaines tribus Berbères, Bull. de la Soc. d'Anthropologie, Tome huitième, Xe Série, 1957 R. Kapferer (ed.), Die Werke des Hippokrates, Leipzig 1930, Teil 5

18, Kap. 15, S. 33–34

6. עיין : Man, op. cit., pp. 93 ff., Pl. F/B/D, Fig. 2

"ב-6 באוקטובר נתקבלה בדיקה במכון גולגולת, שנמצאה בחפירות-תעלת בערך בעומק של 4 מ'. הגולגולת היא מקבר הלניסטי.

הגולגולת מלאה אדמה.

לאחר ניקוי ושהזהר ראיוים נתרה, שהגולגולת מורכבת מעצם-המוח, עצמות-הקדקוד, חלקים מעצמות הרכعة והיתה, הלסתות העליונה והתחתונה וחילקים מעצמות קטנות אחרות.

לא נמצא אף עצם שלמה אחד.

העצמות קלות ונשברות בקלות ובמיושש הן יבשות למגרי. הארקטוס הסופריציאליאריס חסר בחלקו, אבל אפשר לראות מה החלק הצדדי שנשתמר, שאין הוא בולט. כל התפרים של עצמות גנגגולגולת פתוחים מבפנים ו מבחוץ.

בתפר הכתיר מצד שמאל נתגלתה חור עגול למגרי בקוטר של 26 מ"מ, שמכובן ב-19 מ"מ מהקו האמצעי.

השפה של החור הלקה. נראה בוירור הלוחות הפוני והחיצוני של העצמות, והסתפוגית בינהין ...

בלסת העליונה חסרות השיניים החותכות מצד שמאל, שנפלו מהאלואולות אחרי המות. השיניים השמיניות טרם חדרו מהאלואולות.

בלסת התחתונה חסר החלק העליון של הענף השמיני.

חסרות השיניים הימניות מס' 1 ו-6. שנפלו מהאלואולות אחרי המות. על יסוד תוצאות בדיקת עצמות-הגולגולת מחווה כתוב הטורים האלה את דעתו כדלקמן :

הגולגולת היא גולגולת של בני אדם, וקרוב לוודאי של אשה, בגיל בין 18 ל-30 שנה. נמצא חור עגול בראש מצד שמאל של גיגגולגולת, שלפי צורתו יכול להיות רק תוצאה מקידות, שכן אין בו סדקים או שברים אפיניים לכל פגיעה אחרת. אין לקבוע, אם הקידות בראש בוצע זמן קצר לפני המוות או אחריו.